

RAIJA ORANEN

**MINÄ,
ARMI
MARIA
R.**

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Copyright © Raija Oranen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

ISBN 978-951-1-45035-1

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Omistettu lukijoille
jotka tekevät kirjailijan todeksi.

Isä ottaa valmiin vitsan eteisen oven kamanan raosta, siinä se on aina käsillä muistuttamassa että on syytä pelätä. Se on koottu parista kolmesta nuoren koivun ritvasta jotka on punottu tyvestä yhteen ja sidottu niin että siitä saa tukevan otteen. Sen hennot haarat taipuvat juuri sopivasti niin että ne kietoutuvat reisien ja pakaroiden kaarteisiin hanakasti. Iskun lisäksi myös hienojen oksien kirpoaminen taas ihosta tekee kipeää, kun silmujen pohjat ja ritvojen kärjet repivät nahan pintaa vielä hetken ennen kuin antavat periksi. Ihoon jää pitkiä punaisia jurmuja, monihaaraisia yhdelläkin lyönnillä, ja kun isä lyö uudestaan ja uudestaan, takapuoli ja alaselkä ja reidet muuttuvat verestävien viivojen ristikoksi joka alkaa heti pöhöttyä. Isä lyö ja lyö, sillä laki on se, että hän lyö kunnes kuritettava tunnustaa ja itkee ja pyytää anteeksi tekoaan. Mutta minä en tunnusta koska en tiedä tämänkertaisesta rikoksesta mitään, en ole ottanut kaupan kassasta penniäkään, en ole avan- nut kilahtavaa laatikkoa, en ole uskaltanut koska se on kielletty. Enkä minä itke, koska en ole tehnyt mitään pahaa, en itke vaikka hakkaisi minut hengiltä. Minä puristan suuni ja silmäni kiinni ja pysyn vaiti. Niin olen päättänyt. Mutta kun ikuisuus on kulunut en enää jaksa vaan parkaisen kivun ja häpeän ilmoille. Mutta tun- nusta en. En unohda. Enkä anna anteeksi.

– Minä en kuule niitä sinun rahojasi huolisikaan, hän huusi isälle vastaan, – en vaikka tyrkyttämällä tyrkyttäisit, minä tienaan omat rahani.

Isä oli juuri karjunut että meillä ei laiskoja ruokita ja Armi saa sitten mennä vaikka maailman ääreen ja vielä sen taa, jos ei ker-
ran koulu kelpaa.

Ei, koulu ei enää Armi Marialle kelvannut, hän oli siellä jo kyl-
liksi junnuttanut, ja taas hän oli jäänyt luokalle, jo toisen ker-
ran. Se oli sentään liikaa, hänhän olisi kaksi vuotta vanhempi kuin
luokkatoverit, melkein kaksikymppinen, ja koska hän oli varreltaan
tytöistä pisin ja monia poikiakin korkeampi, hän näyttäisi toisten
rinnalla jättiläishirviöltä, ja se olisi epäesteettistä jos mikä.

Kouluun palaamisen sijasta hän aikoi mennä syksyllä Helsinkiin
Ateneumiin. Hän oli päättänyt ruveta tekstiilitaiteilijaksi, vaikka
aikoikin valehdella äidille että päämääränä olisi piirustuksen opet-
tajan paperit, sen suunnitelman äiti nielisi kohtuullisella kitinällä,
itse kansakoulun opettaja.

Eri asia oli tietysti se, pääsisikö hän taidekouluun, mutta sitä hän
ei oikeastaan ajatellut. Tietysti hän pääsisi, eihän asia voisi muuten
mennä koska hän oli sen jo päättänyt.

Hän ei puhunut suunnitelmistaan mitään koko kesänä, ei sitä
kannattanut riitelemällä pilata, syntyvän sodan ehtisi käydä sitten
kun olisi sen aika.

Niin tuli syksy ja repivät tuulet ja kävi juuri niin kuin hän oli
päättänyt: Armi Maria Airaksinen kävi pääsykokeissa ja hänet
hyväksyttiin taidekouluun, neljä heitä tulisi sille kursseille, vain neljä.

Sitten seurasi isän tavanomainen raivo ja äidin yhtä tavanomainen sovinnollisuus, mutta Helsinkiin Armi lähti, sitä ei pystynyt estämään kukaan. Asunnonkin hän löysi, lievästi sanoen vaatimatoman, mutta siihen oli tyydyttävä ja se riitti, tällä kertaa, vielä hän asuisi elämässään paremminkin. Isä kielsi rahat mutta äiti lähetteli ruokapaketteja, joilla pärjäisi aika pitkälle ja pysyisi hoikkana. Muutoin Saimi Tarvonen saisi tienata rahaa, sillä nimellä Armin novelleja julkaistiin Perjantaissa ja muissa romantiikan nälkäisille naisille tarkoitetuissa lehdissä, joissa yleensä tuli tarinan loppua kohti kevät ja tuomet puhkesivat kukkimaan ja kielot nousivat kohta valkokuokkojen perään tuoksumaan metsän siimeksessä, ja oli lauantai ja nuoret naiset menivät saunaan ja järven vilppaasiin aaltoihin, pesivät hiuksensa ja kainalonsa puhtaiksi heinä- ja peltotöiden tomusta ja navetan hajusta ja pukivat ylleen sievimän mekkonsa, ja silloin kuuluikin jo hanurin soitto tanssilavalta, tytöt kiirehtivät sinne odottamaan leveäharteisen, pitkäkasvuisen, jykeväleukaisen prinssin saapumista. Viimein hän saapuikin, lopulta kaikki oli hyvin, odotus palkittiin. Ei Armi itse romanttisiin tarinoihinsa uskonut, ei täysin, mutta hiukan kuitenkin, hänellä oli hatara käsitys siitä, että hänen oma elämänsä luultavasti sujuisi samalla tavalla eli onnellisissa merkeissä.

Mutta sitä ennen, ennen Helsinkiä ja vapautta hänen oli elettävä pitkä, pelokas lapsuus ja hämärät koulupäivät ja kaihoa tihkuvat nuoruuden keväät ja uneksittava itselleen kokonainen maailma.

Hänen mielipaikkansa Airaksisen sekatavarakaupassa Pälkjärven kylässä oli seinämä ja nurkka ulko-oven vastaisella seinustalla, missä seisoivat silli- ja suolakurkkutyynnyrit. Niistä oikealla oli säkkejä, joihin oli pakattu jauhoja ja riisiä ja perunaa. Sinne, säkkien päälle, paistoi aurinko aamupäivällä, kun kylän ukot rompsivat reppu selässä ostoksilleen, sitoivat hevosensa kaupan edessä olevaan puomiin ja levittivät elikon selän päälle lämmittävän ja paarmoilta suojaavan loimen. He astuivat puotiin sisään suu täynnä sanoja, riuhtaisivat lakin päästään ja antoivat tulla. He sytyttivät piipun ja vetivät pakaroiden alle laatikon kulman tai jakkaran ja rupesivat tupruttelemaan. Että mitä kuuluu ja mitäpä tässä, entiset kujeet, ja siellä ja tuolla on kuulemma sitä ja tätä, vaan mistäpä senkään niin varmasti tietää...

Jauhoja, ryynejä, suolaa, sokeria, pippurinmarjoja, laardia, vihreää kahvia paahdettavaksi rännärissä tuvan piisillä, ja kanelia ja kardemummaa ja tietysti tupakkaa ja pullo pilsneriä heti avattavaksi. Joku kietaisi tuoreet täytteet sanomalehden kulmasta repäistyn palan sisään tötteröksi, sytytti ja alkoi puhallella savuja, jollain toisella oli oikeaa pillitupakkaa.

Armi istui hiiskumatta paikallaan ja aisti miten maailma tulvehti sisään. Kun ovi aukesi, kasvoille asti leyhyi keväinen viileys tai talven tuoksu tai syksyn hapan lemu, tai jos oli kesä, avonaisesta ovesta työntyi sieraimiin hiekan ja soran ja vihreyden ja hevosenspaskan imakka sekoitus.

Airaksisen kauppapuodissa oli tarkasti määritelty, huolellinen järjestys. Oven kanssa samalla seinällä oli kaksi näyteikkunaa, joita

äiti Hilma kävi vähän väliä hankaamassa kirkkaiksi sanomalehtitolleroilla. Lasien taa oli aseteltu esille muutama jauhopussi ja sokeritoppa ja näkkileipäpaketti ja emalisanko ja maitosiivilä, ja toisessa oli sukia ja saappaita, kalsareita ja huopatossuja, kaksi karvareuhkaa ja flanellinen pyjama ja häveliäästi laatikoissaan muutama naisten aluskerrasto, lohenvärinen.

Näyteikkunoissa oli sisäpuolella metrin korkuiset seinämät ja niiden edessä kasapäin sekalaista tavaraa. Kolmella muulla seinällä oli tummanruskeasta puusta rakennetut hyllyt. Alempana keikkuivat päällekkäin kangaspakat ja lapikkaat, lankavyyhdet ja kipot ja kupit, alempana sukat ja välihousut ja muu vaatetavara, niiden alla saappaat ja kalossit. Seinähyllyjen edessä lasikantisen tiskin laatikoissa pidettiin ompelutarvikkeet, napit ja nepparit ja sukkanauhat, sakset ja veitset ja sen sellaiset. Ovesta vasemmalla päätyseinällä seisoivat suorissa riveissä sokeritopat ja sokeripussit, suolapaketit ja ryynit ja jauhot ja leivät ja keksit, rusinat ja luumut ja väskynät. Toisen tiskin uumenissa olivat tallessa sakset ja narukerät, tiskin kannella pino valkoista paperia. Vasemmalle tiskin päälle, niin että ne näkyivät ulos asti, oli aseteltu kolmeen kerrokseen kyljelleen lasiset vinokantiset purkit, joissa komeilivat valkoiset soikeat papinpastillit ja punaiset mansikalta maistuvat pompoolit ja marmeladista leikatut ja paperiin käärityt karamellit ja kermasta keitetty toffeet ja pähkinät ja mantelit ja mustina kiiltävät lakritsinpalat. Nekut ja suklaalevyt pidettiin tiskin takana hyllyssä kahvipakettien alapuolella ja niiden vieressä seinällä oli upouusi kahvimylly, jossa valmiiksi paahdetut kahvinpavut voitiin jauhaa, vaikka enimmäkseen kyllä kysyttiin vihreitä ja halvempia papuja, jotka ruskistettiin kotona ja jauhettiin polvien välissä käsimyllyssä pannullinen kerrallaan. Rännäreitä ja kahvimyllyjä oli tarjolla myytäväksi muutama, ylähyllyllä. Kolmannella seinällä, katossa roikkuvien valjaiden ja länkien takana, olivat lyhdyt, kynttilät, tulitikut ja paloöljykanisterit, vasarat ja naulat ja ruuvit ja patterit ja hehkulamput, joilla niilläkin oli jo rikkaammissa taloissa käyttäjiä.

Maailmassa oli tuhottoman paljon tavaraa ja yhtä paljon tari-

noita ja uutisia, joita kiirehtivät tuomaan vähän myöhemmin kylän naiset huivi korvillaan ja kassi käsivarrellaan, ja silloin avattiin vähän väliä kylmäkaapin ovi, missä voit ja margariinit ja hiivat ja öljyt pidettiin turvassa. Mutta lypsyvoiteet ja käsirasvat ja täi- ja rotanmyrkyt, ne saivat olla puodin lämpimällä puolella. Syksyllä sitten otettiin esiin liimapaperit ja tilkkivanut, kun taloissa pantiin taas ikkunoihin kylmän tullen tuplat.

Kesällä asiakkaat kutsuttiin usein takapihalle sireenimajaan juomaan lasillinen marjamehua, talvella taas tarjottiin monille pitkämatkalaisille kahvit sisällä salissa ison soikean pöydän ääressä, eikä äiti ottanut pois edes pöytäliinaa, sen verran höveli piti sentään olla niille joiden pussista oma elanto saatiin. Isää tarjoilu harmitti, hän oli saita mies, mutta äiti Hilma katsoi pitemmälle, sanoi että se joka lahjaksi saa, myös jotain lahjaksi saattaa antaa.

Isä Matti kumarteli ja kiitteli kohteliaasti kun asiakas maksoi tilinsä puhtaaksi, ja äiti keskusteli sivistyneesti niin kuin kansakoulun opettajan kuuluikin ja osasi vastata moniin kysymyksiin joita hänelle tultiin ihan asiaksi esittämään.

Näin elämä sujui Pälkjärvellä, hitaasti ja hiljaisesti, ja oli kai tarkoitus, että se jatkuisi sellaisena iankaikkisesta iankaikkiseen.

Mutta äkkiä eräänä kesänä tuttu Pälkjärvi jätettiin, pakattiin tavarat ja muutettiin Koivistolle joka edusti oikeastaan jo isoa maailmaa, vaikka ei tietenkään Viipurille vetänyt vertoja.

Heitä oli aikamoinen lauma: isä ja äiti ja Armi Maria, joka oli vanhin, ja veli Sakari jonka kanssa hänellä oli salaisuuksia, he kun kertoivat toisilleen kaiken, ja sisko Saara joka oli kertakaikkinen kiusankappale, aina perässä, ja nuorimmainen Samuli. Kaikki samoille kärryille ja toisille tavarat.

Niin tultiin Koivistolle joka oli isompi ja vieras ja meren rannalla. Isä arveli tienaaavansa siellä paremmin rahaa, kas kun Koiviston satamassa oli varustajia toimistoinen ja sinne purjehti paljon vierasta väkeä, rahakkaita puuherroja ja valkoisiin pitseihin pukeutuneita ja parasolleja keinuttelevia, hattupäisiä rouvia jotka rohkenivat nauraa raitilla ääneen ja juoda viiniä majatalon pöytien ääressä. Eivätkä he olleet vain suomalaisia, vaan myös saksalaisia ja ranskalaisia ja englantilaisia ja valkovenäläisiä, jotka eivät edes puhuneet suomea, vaan äitiä tarvittiin apuun kaiken aikaa.

Äiti joutui jättämään opettajan työt, koska isä päätti perustaa suureen kiinteistöön kauppapuodin lisäksi majatalon, josta tuli äidille aikamoinen riesa, koska se teetti työtä yötä päivää. Vieraita tuli ja vieraita meni ja aina piti äidin kiirehtiä ovelle tai keittiöön valmistamaan jotain suuhun pantavaa ja kaatamaan laseihin ja kuppeihin juotavaa ja järjestämään ylimääräisiä makuusijoja, jos tulijoita oli enemmän kuin oli osattu odottaa. Puheen porina ja kovat äänet kulkivat läpi seinien, ja radiota ja gramofoniakin piti soittaa vaikka oli lasten nukkumisaika.

Armi seurasi tarkalla silmällä asioiden kulkua ja pani merkille, että kun isä Pälkjärvellä oli seisonut kaupassaan ilmeisen arvos-tettuna henkilönä ja moneen vaivaan apua antavana, ja äiti oli opettajan ominaisuudessa nauttinut kaikinpuolista kunnioitusta, olivat asiat Koivistolla toisin. Airaksiset olivat vieraita ja selvästi-kin köyhempiä ja asemaltaan alhaisempia kuin paremmat väet, ja siellä liikkui muualtakin tulleita varakkaita ihmisiä, joille isän piti kumarrella ja sössöttää ja äidin olla majatalossa enemmänkin piika kuin emäntä, vaikka siellä oli palveluksessa myös keittäjä ja kaksi apulaista.

Armi häpesi kun näki isän juoksevan puodista ulos asti, jos por-taiden eteen ajoivat hienommat kiesit, ja äitikin vain painoi päänsä ja lupasi järjestää sen ja tuon ja pyyteli anteeksi kun moitittiin, vaikka kaikki oli tehty viimeisen päälle niin hyvin kuin oli kyetty, vuodevaatteet olivat puhtaat ja silitetyt ja aamiaisella tarjottiin jopa munakasta eikä pelkkää tuoretta leipää.

Armi itse ei ollut sen kylän silmissä mistään kotoisin, kuka tiesi mitään Pälkjärvestä kun ei siellä mitään ollutkaan, mutta ylenkat-seeseen Armi vastasi nostamalla nokkansa ja leukansa pystyyn ja kävellä lenksuttamalla raitin reunaa niin ylväänä, että hänelle alet-tiin vähitellen puhua. Viimeistään heidät noteerattiin kun Armi ja kohta sisaruksetkin muuttivat syksyisin muualle kouluun, isom-piin kaupunkeihin, aluksi tädin luo Joensuuhun koulukorttee-riin. Siellä oli tulijoita joka suunnalta niin ettei kukaan enää ollut mitenkään erityisesti jostain kotoisin eikä kukaan ollut nähnyt Matti Airaksisen nöyristelyä eikä tiennyt että Hilma Airaksinen, joka osasi kaikkien kasvien latinankieliset nimet, sai olla kapakan-pitäjänä ja kuunnella kiroilua ja röhinää.

Armi päätti pärjätä koulussa ja pärjäsikin, äidinkielen opettaja oli sitä mieltä että hänestä tulisi vielä kirjailija, ja piirustuksen-opettaja vannoi taiteilijan tulevaisuuden olevan varma, ja kun tuli Armin vuoro järjestää koululla illanvietto, niistä tuli paremmat juhlat kuin kenelläkään muulla. Ihan totta.

Mutta arka hän oli, pelkäsi vähän kaikkea, sai kuitenkin itsensä

pideltyä jonkinlaisissa aisoissa ja vahvistui siinä uskossa, että jonain päivänä hän vielä näyttäisi kaikille. Mitä, miten ja milloin, sitä hän ei osannut arvioida.

Kun hän myöhemmin muisteli noita talvisia kuukausia, hänen mieleensä palasivat koulukortteerin valjut valot, sähköähän piti säästää, päiväpeitteiden ja seinävaatteiden ja mattojen kuluneet värit ja alituinen keitetyn perunan tai perunakeiton lemu, ruskistettun sipulisiilpun herkullinen tuoksu ja iltakaakao, jonka tuoksuun ja makeuteen saattoi paeta epämääräistä ikävän tunnetta. Kotiin Koivistolle ei lähdetty edes joka lauantai, ei kannattanut koska takaisin piti tulla jo sunnuntaina ja onnikat kulkivat harvoin mutta luisuivat sitten sitäkin useammin lumella ojaan.

Kotoa poissa pysyttelemisen ei Armia suuremmin surettanut, koulukortteerissa ei tarvinnut pelätä isän piiskaa. Sunnuntaisin siten koko talo kaikui, kun täti huudatti radiota, jotta kaikki varmasti kuulisivat Jumalan ankaraa sanaa ja kimeää veisuuta, mutta kirkkoon täti ei heitä pakottanut, vaan antoi nukkua yhtenä aamuna viikossa yhdeksään ja jopa puoli kymmeneen asti. Se oli oikeaa ylellisyyttä kun kaikkina muina aamuina joutui nousemaan pimeän aikaan ja palelemaan holtittomasti huoneissa, joista lämpö oli yön aikana karannut eikä uuneihin laitettu tulta kuin vasta vähän ennen koululaisten paluuta.

Koulukortteerissa ei siis ollut mitään erityistä vikaa, vain samantilaista kuin muillakin, ja alituinen ankeus ja koti-ikävä, se sama levottomuus joka vaivasi tosin kotonakin. Armilla oli aina ikävä jonnekin toisaalle, hän vain ei tiennyt minne. Eikä hän siitä tunteesta päässyt vaikka vuodet kuluivat ja hän tuli moneen paikkaan perille, mutta perillä hän ei tuntenut olevansa koskaan, joi-tain ohikiitäviä hetkiä lukuun ottamatta. Aina hän eli jotenkin etukäteen, kuvitteli muutosta ja sitä ihanuutta, joka muutoksesta seuraisi. Noita tunteita nimitettiin unelmiksi ja hyviksi aikomuk-siksi, ja niitä hänellä kyllä riitti.

Oli jotenkin outoa, että myöhempinä vuosina hänen ikävänsä kohde oli Koivisto, sen heleät kesät ja syksyä kohti kypsyvät lemut.

Niitä hän kaipasi, ison puutalon viileää tuoksua ja natinaa, tuomien kukkimista, kielojen tiheitä kasvustoja puiden varjoissa, veden läikettä, pärskeiden tuntua kuumenneella iholla. Ja haitarin ääntä rannalta tanssilavan suunnalta, melun pyrähdyksiä kun tytöt ja pojat kokoontuivat, polkupyörän kettinkien kitkutusta ja rattaiden rahinaa ja jenkan jytkettä.

Sinne, sitä kuulemaan ja katsomaan hänen piti päästä jo ennen sallittua ikää ja rippikoulua, ja pusikoitten suojista hän sihtasi miten parit lymysivät puitten siimeksessä suutelemassa ja kallistelemassa pulloja, nauramassa ja kiljailemassa.

Kaipaus. Mitä hän siinä kaipasi? Odotusta ja vihdoin niitä iltoja, kun hän sai luvan jälkeen mennä itsekin lavalle ja ahtautua tyttöjoukkoon penkille pälyilemään ja jännittämään, kuka tulee kumartamaan. Se oli aina yhtä ahdistavaa ja yhtä alentavaa, ja kumminkin hänet vietiin lattialle ensimmäisten joukossa, sen verran ulkonäköä hänellä sentään oli ja ennen kaikkea tyyliä, siitä hän piti huolen. Mutta sittenkään pelko ei hellittänyt, se että ei kelpaisikaan, että jäisikin yksin tai parin muun ylenkatsotun kanssa seisomaan kun muut lähtevät liukastelemaan kynttiläntalilla silatululle lauallattialle.

Kaipaus Koiviston kesiin jatkui kymmeniä vuosia, vaikka hän ei suin surminkaan olisi enää halunnut sille lavalle. Mitä haikeus siis oli? Nuoruuden ikävää, kadotetun elämän kaikuja, palaamattoman, hukatun unelman kiinni yrittämistä.

Hänellä oli mielessään toinenkin, toisenlainen kuva: hautausmaa. Hän ei muistanut missä se paikka oli, Koivistolla vai Viipurin liepeillä vai oliko se yhtään missään paitsi ehkä unessa jonka hän oli unohtanut, eikä hän tiennyt miksi ajatteli, muisteli, juuri hautausmaata. Ehkä siksi että tiesi seisovansa siellä kuolleiden päällä, ja se oli outoa ja aika kammottavaa. Hän näki tuon hautausmaan vuodesta toiseen yhtä yksityiskohtaisesti, mikään ei unohtunut. Hän seisoi kummallisen tiheiden lehvistöjen luomassa hämärässä maastossa jossa oli kuin katon alla, kun alimmat oksat oli puista poistettu. Aurinko paistoi jossain lehvistön reunojen ulkopuolella, siellä missä välkkyivät vedet. Rimalaudoista rakennettu aita retkotti siellä täällä kaatumaisillaan, kaksiosainen portti oli puoliksi auki, roikkui yhden saranan varassa. Haudat oli joskus aikoinaan sijoitettu riveihin ja ruutuihin kuin korttelit kaupungissa, mutta ruoho oli villiintynyt jo ajat sitten, se kasvoi sekaisin edellisvuotista ja uutta, ja monet polut olivat ruohottuneet umpeen, vaikka ajan kulku tuntui pysähtyneen.

Hänen kuvassaan oli juuri tulossa syksy, mutta vielä kukki jokin begonia naarmuuntuneen hautakiven edessä tai kimppu kukkia vinoon kallistuneen ristin juurella, ja yhä työnsivät esiin uusia nuppuja kauan sitten tuodut verenpisarat, jotka olivat levinneet kasvamaan sinne tänne, ei niitä kukaan ollut hoitanut enää aikoihin, koska hautaajat olivat kai itsekkin jo kuolleet, makasivat siinä saman mullan alla tai ehkä jossain muualla.

Tuohon unohtuneeseen, olemattomuudessa kelluvaan kalmistoon hän palasi yhä uudestaan, yritti muistaa, paikantaa, antaa sille

nimen. Ehkä hän oli sen itse luonut, ehkä itseään varten. Tulevaisuuden maan ja maiseman. Jos kuunteli tarkasti, saattoi erottaa vainajien vaimean muminan, kun he puhelivat keskenään tuntemattomassa ikuisuudessa.

Mutta se kesä, se toisen luokalle jäämisen jälkeinen häpeän suvi, se kävi luonnolle ja puristi hampaat yhteen. Hänen oli ollut pakko jatkaa koulua Viipurin lukioon, ja siitä alamäki oli alkanut, siitä ettei hän olisi enää malttanut istua pulpetissa vaan tehdä jotain muuta. Mutta äiti halusi hänestä opettajaa ja isä, itse kauppakoulun käynyt, halusi hänestä ties mitä, mikä kauppakorkeakoulun käyneelle oli mahdollista. Kumpikin ajoi oman alansa korkeampaa astetta. Yrittivät elää uudestaan omaa elämäänsä.

Mutta elämä kulki ohi vinhaa vauhtia, syöksähteli, maailma oli täynnä koettavaa, taivas tyrkytti unelmia. Koulussa oli yksitoikkoista ja ikävää, eikä Armi tiennyt mitään kamalampaa kuin tylsyys, jonka sisällön ja muodon joku toinen määritteli.

Silloin syntyi Saimi Tarvonen. Armi oli lukenut Hilja Valtonen romaanit sitä mukaa kuin ne olivat ilmestyneet ja moneen kertaan, hän oli ihaillut sydän jysähdellen kirjojen rohkeita, omapäisiä ja kekseliäitä nuoria naisia, jotka tekivät mitä tahtoivat ja saivat aikaan ja vielä lopuksi löysivät vierelleen rakastamansa komean miehen, joka ei vähästä säikähtänyt. Sellaista elämän piti hänen mielestään olla, vauhdikasta, tahtovaa, päättäväistä, pätevää ja hauskaa.

Siinä sivussa, unelmien keinussa, hän seurasi miten täti sommitteli ja toteutti ryijyjään. Tämä tilasi mallit Käsityön Ystäviltä ja ryhtyi toimeen. Ensin kerittiin lampaat ja pestiin villat, sitten ne upotettiin mikä nippu minkäkin väriseen vesipaljuun eli värjättiin, sitten kuivattiin ja karstatiin tupot kahden karkeapiikkisen harjan välissä pehmeäksi höytyväksi. Kuin ihmeen kaupalla täti

onnistui sujahduttelemaan sormiensa välistä nuo eriväriset villatupot rukin syöttöportista sisään ja punomaan ne rullaavan pyörän ympärille siistiksi langaksi, jonka vyyhti sitten irrotettiin häkialtä. Lopulta, ennen kuin täti rupesi kutomaan, vyyhdet avattiin ja kerittiin pehmeiksi palloiksi pitämällä paria sormea langan alla niin ettei se venynyt liian tiukaksi. Vähä vähältä erivärisistä keristä leikattiin sitten pieniä nippuja odottamaan nukkauksen alkamista.

Kangaspuihin pingotettuihin kehyksiin kiinnitettiin niidet ja loimilangat, tukki rupesi jyskämään tädin käden voimalla pohjakuteen väliin solmittujen nukkien kylkeen, ja niin alkoi hahmotua lehdessä esitetty kirjava kuvio, joka lopulta tasoiteltiin varovasti saksilla ja nostettiin virheettömänä ja upeana seinälle kaikkien ihailtavaksi.

Se oli Armin ensimmäinen käsityötaiteen opisto, niin hän ajatteli vaikka ei jatkanut kaavailujaan vielä pitemmälle. Hän sai osallistua tädin toimiin tarkan valvonnan alaisena, jopa vetää pieniä lankanippuja solmuun, mutta pirtaa hän ei päässyt paukuttamaan ja solmutkin täti tarkasti ja tarpeen tullen korjasi. Se oli varsin toisenlaista puuhaa kuin räsymattojen kutominen, johon hän oli saanut osallistua äidin valvonnassa. Hän oli saanut istua leikkelemässä vanhoja vaatteita kuteiksi kerille, kiertää kuteita keriltä sukukuloihin ja jopa sujautella niitä loimien välistä ja tasailla ja iskeä pirtaa, iskeä, iskeä kolmeen kertaan kuteet sopivan tiukaksi kerutuudeksi ja polkaista niisit uuteen järjestykseen. Tädin vierellä hän sitten sai tietää ryijyistä kaiken. Oppia kaiken. Mitä olikaan pulpe-tin ääressä nyhjääminen siihen verrattuna!

Jotain sellaista Armi itsekin halusi saada aikaan, kaunista ja käytännöllistä, vaikka hän pitikin mielessä, että kirjailija hänestä kumminkin tulisi. Mutta valitsemisen ja elämisen vapautta varten hän tarvitsi rahaa, juuri sitä mitä isällä ei ollut hänelle antaa, ja vaikka olisi ollutkin, tämä ei antaisi.

Hän patisti siis kenellekään mitään kertomatta töihin Saimi Tarvosen, joka sai niellä hänen haaveensa purematta ja purnaamatta, ja kun hän tarjosi kertomuksiaan julkaistavaksi, ne ihme kyllä hyväk-

syttiin. Ja mikä vielä huimempaa, niistä maksettiin peräti 15 markkaa liuskalta. Hän oli löytänyt tien, ja kaiken lisäksi vielä sellaisen, joka aivan ilmeisesti kuljetti häntä Hilja Valtosen jalanjäljissä kohti kirjailijan ammattia.

Tuona kesänä, kun Armi oli jäänyt toisen kerran luokalle eikä ollut vielä kertonut, mitä konnuuksia hän aikoi syksyllä saada aikaan, hän sai järjestää puutarhassa kesäjuhlat, joita varten isä ihme kyllä rakensi oikein huvimajankin ja äiti antoi vanhan mustan mekkonsa, jonka Armi sai ratkoa ja koota uudelleen itselleen sopivaksi. Mustalaimmekko siitä tuli, tietysti. Tarjolle koottiin kellarista talven viimeiset mehut ja vadelmahillosta tehtiin täytekakku. Mistä mehuun juhlien aikana ilmaantui merkillinen terävyys, siitä Armilla ei ollut aavistustakaan, mutta kun hän jälkeen päin muisteli omaa huumaantunutta tilaansa illan pimetessä ja katsoi juhlissa otettuja valokuvia, hän oli varma ettei lasissa, jota hänen käteensä piteli, silkkaa mehua ollut.

Armin mustassa juhlapuserossa oli röyhelöt ja helmoissa rimssut, joihin hän oli ommellut ohuesta pellistä leikkaamiaan killuttimia helisemään, ja sataman suunnalta kantoi sisälle asti musiikki ja pimeä syveni niin ettei puutarhan keinun luona ollut valoa kuin parin kynttilälyhdyn verran.

Armi hääräsi itse päällimmäisenä emäntänä näissä kuten kaikissa muissakin juhlissa, koska ei tiennyt mitä muutakaan olisi tehnyt, ei hän osannut olla rauhassa ja luonteva ja elegantti joutilaana niin kuin jotkut. Hän tarvitsi selkeän roolin, mieluiten pääosan kulloinkin esitettävässä näytelmässä, muutoin hän ei tiennyt miten piti toimia, mitä tehdä. Hän siis ryhtyi aina eräänlaiseksi emännäksi ja sai sitä myöten määritellä juhlien kulun. Mutta sitten kun tanssi alkoi, hän tiesi kyllä mitä teki heilutellessaan pitkiä sääriään niin että tuntui ja näkyi, ja koristeiksi ommellut säilyketölkkien palaset

kimalsivat ja kalisivat kuin liikkeellä olisi ollut viidakon käärme.

Moni häntä taas tanssitteli, myös Viljo Ratia, merikapteenin poika joka oli ilmaantunut kesälomalle Koivistolle kadettikoulusta muutaman kaverinsa kanssa. Heidät oli varta vasten kutsuttu juhliin, sillä tanssitaitoisia poikia oli Koivistolla yhtä vähän kuin muuallakin, mutta kadeteille opetettiin sekin taito.

Armi oli katsellut sillä silmällä Viljo Ratian veljeä, mutta koska tämä oli jotenkin jo nimetty parhaalle ystävälle, hän päätti unohtaa alkuperäisen suunnitelman ja pyöri Viljon käsivarsilla varsin halukkaasti. Ne olivat varmaotteiset yläraajat, ja alaraajat liikkuvat rytmin mukaan, minkä Armi pani merkille mielihyvän.

Tanssista kuumentuneena hän kippasi kurkkuunsa kokonaisen lasillisen mehua mutta kävi sen ansiosta aina vain kuumemmaksi niin että hänen piti lähteä ulos viillyttelemään. Häntä hiukan myös väsytti, niin että hän heittäytyi puutarhakeinuun, sulki silmänsä ja kuunteli päänsä ja jäseniensä huminaa hiestynyt niska penkin yläkamanaa vasten ja potkiskeli vauhtia kengänkärjellään. Haitarin soitto kantoi rannan lavalta unelmoivana, kaipauksen täyttämänä.

Hän havahtui siihen että joku istuutui hänen vierelleen keinuun.
– Enkeli, ääni sanoo hiljaa.

– Enkeli, Armi toisti pehmeästi ja hymähti.

Hän avasi varovasti silmänsä. Kynttilälyhtyjen vaappuvassa valossa hän tunnisti nuoren miehen Viljoksi.

– Mitä sinä ajattelet? mies kysyi.

– Siinäpä se, Armi vastasi syvään henkäisten. – En yhtään mitään. Ja kaikkea. Kaikkea!

– Voisitko ajatella sitäkin, että minä suutelin sinua?

– Ei siitä ajatteleamalla valmista tule, Armi vastasi ja laski päänsä Viljon olkapäälle.

– Täytyy sitten ryhtyä toimenpiteisiin, tämä totesi ja käänsi hänet kainaloonsa ja painoi komean, jykevän leukansa alas ja suunsa suuta vasten. Ja nopeasti, yhdessä hetkessä illan viilentämät huulet kuumenivat ja sulautuivat toisiinsa.

Syksy tuli kuin yllättäen ja Armin oli pakko paljastaa petolliset suunnitelmansa kotiväelle. Hän valitsi ajan ruokailun jälkeen, kun noustiin jo pöydästä ja isä oli menossa vielä kaupalle katsomaan että kaikki oli varmasti kunnossa yötä varten.

Äiti alkoi keräillä astioita pöydästä, oli saatu paistettua kalaa ja perunoita, niihin Airaksisilla oli vielä varaa vaikka kauppa kävi-kin kehnosti. Silloin Armi ikään kuin ohimennen sanoi tuoilta jo noustuaan: – Minä lähden sitten Helsinkiin ylihuomenna, kun on ne Taideteollisen koulun pääsykokeet.

– Mitä sinä puhut? äiti hämmästy.

– Menen pyrkimään Taideteolliseen korkeakouluun.

Armi oli toivonut että ilmoitus menisi hurahaen isän ohi, mutta ei, isä olikin jäykistynyt salin kynnykselle, ja ikään kuin itsestään isän käsi jo etsiskeli vyön solkea kätensä alta. – Sinä menet Viipuriin lukioon niin kuin ennenkin, isä melkein karjahti.

– En mene. Lukiosta ei ole minulle mitään hyötyä.

– Sinä luet itsesi ylioppilaaksi ja menet sitten kauppa-
korkeakouluun.

– Tämä asia on päätetty, Armi ilmoitti.

– Kuka sen on mennyt päättämään?

– Muuan Armi Maria Airaksinen. Ja se päätös pitää.

– Jumaliste, isä karjaisi ja rupesi kiskomaan vyötään irti housun-
kauluksesta.

– Annahan isä sen vyön olla, puuttui äiti tilanteeseen yllättävän
tiukkaan sävyyn.

– Mitä sinä siinä koko asiaan sekaannut!

– Sitä minä sekaannun, äiti sanoi, – että aikuista naista et rupea vyöllä roimimaan. Ja sinulle Armi sanon, että Viipuriin sinun on mentävä, koulu on käytävä loppuun.

– Ne muut ovat siellä kaksi vuotta nuorempia ja puolta metriä lyhyempiä, Armi kirkaisi. – Saisin hävetä silmät päästäni. Eikä minua kiinnosta akateemisuus tippaakaan, minä haluan oppia taidekäsityötä. Kahdesti olen jo jäänyt luokalle kun ei yhtään huvita koko touhu. Luulisi että teitäkin hävettäisi jos sinne menisin koikkelehtimaan.

Isän kasvot olivat karahtaneet punaisiksi, käsi piteli yhä vyön solkea, ja yhtäkkiä isän suusta alkoi ryöpytä ulos niin isoa huutoa ettei sellaista olisi uskonut niin pienestä miehestä ikinä lähtevän. – Kun minä sanon, niin sinä tottelet! Sinä teet niin kuin isäsi tahtoo. Meillä ei laiskoja ruokita, pane se mieleesi, yhtään markkaa ei minun kukkarostani sinun käteesi irtoa jos et nyt heti peru puheitasi.

– Minä en puheitani peru, Armi huusi, – ja sinun rahojasi minä en huoli vaikka väkisin tyrkyttäisit.

– Sinusta muka taiteilija, isä räähkyi. – Onhan nuo nähty, pelkkiä pellejä, nekin Repinit.

Ilja Repin oli asustanut kauan Koiviston huvilallaan ja oli tunnustettu nimi, loistava taiteilija, mutta hänen poikansa Juri edusti kyllä outoja olioita, eleskeli vanhassa talossa, maalasi jotain, rauhusteli pitkin tienvieriä kesälläkin valkoisissa damaskeissa ja kuulemma joskus paskat housussa, ei osannut itsestään huolehtia. Mutta kiltti hän oli ja harras uskovainen, rukoili jumalaansa suureen ääneen, ja jos katsoi tehneensä jotain pahaa, meni puolialasti seisomaan kusiaispesään ja ruoski itseään havuilla ja itki.

– En minä taiteilijaksi aiokaan, Armi ilmoitti, – vaan piirustuksenopettajaksi.

Hän näki helpotuksen äidin jo lypsyyn painuneessa olemuksessa eikä tuntenut minkäänlaisia tunnontuskia näin valehdellessaan. Hän vain tahtoi tehdä asian äidille helpommaksi. Opettajajuhmisen mielestä opettaja kuin opettaja edusti sentään kunniallisuutta

ja vakaata leipää, äiti sen tiesi, pidetty kansankynttilä ja monen alan viisas.

– Sinä menet kauppakorkeakouluun, isä jatkoi huutamistaan, – ja sitä varten tarvitaan Viipurin lukioista valkolakki. Minä kävin itse aikuisella iällä kauppakoulun, opettelun kauppiaan ammatin. Sitä tietä sinunkin pitää kulkea, kunniallinen ammatti on saatava.

– Kyllähän piirustuksenopettaja on kunniallinen ammatti, äiti yritti.

– Piirustuksenopettaja! Samaa sontaa ne ovat kuin muutkin tuhertajat.

Armi kuunteli isän huutoa kasvot kivisinä, oli hän sitä osannut odottaa. Se hiukan iljetti ettei piirustuksenopettajakaan ollut totta, mutta ei hän sentään tohtinut sanoa että halusi taiteilijaksi, ei kuitenkaan maalariksi vaan käsityötaiteilijaksi, jotain sen suuntaista, sen verran kuin hän nyt oli ehtinyt koko asiaa ajatella, mutta opettajalinjalla hän aikoi aloittaa.

– Minä teen sinut perinnöttömäksi! kuului isän seuraava uhkaus.

– Mistä sinä perintöjä muka ottaisit kun kauppasi heiluu konkurssin partaalla niin että tuuli humajaa?

Se oli isälle liikaa. Tämä tavoitti jo käteensä vyön uumiltaan ja nosti sen ylös lyödäkseen, mutta se aie jäi toteuttamatta. Kun vyö kohosi ruoskaksi, kohosi Armikin. Hän jotenkin kasvoi äkkiä lisää pituutta, korkeavartinen tyttö jo muutenkin, päänsä mitalla isää pitempi, ja kun otettiin huomioon vielä melkoisen notkea ja voimakas vartalo ja pitkät sääret, hän tunsi itsessään äkkiä mahdin, joka vakuutti, että jos tuo äijänkappänä nyt yrittää päälle, niin itse tämä siinä selkäänsä ottaa, Armi aikoi mojata kunnolla ja sitten kampata ukon maahan ja vaikka hyppiä päällä, jos muu ei tepsisi. Isä tuijotti häntä hirmustuneena silmiin ja hän tuijotti takaisin, ja sitten isä katosi vyö kädessään ääntä päästämättä, häipyi salin ovelta kerrassaan, lakkasi olemasta. Isän auktoriteetti luhistui, Armin viha voimistui, ja niin kävi että isä paiskasi vyöllä vain oven pieltä ja marssi ulos sen aukosta täydellisesti lyötyinä.

Armi käänsi katseensa kohti äitiä, joka seisoi vähän matkan

päässä järkyttyneenä ja ällistyneenä; perunavati jossa oli jäljellä pari mukulaa, oli kaatumaisillaan hänen toisesta kädestään ja toisen käden pitelemästä maitokannusta norosi velto valkoinen viiva lattialle.

– Miten sinä nyt tuolla lailla isälle, äiti vaikersi vaimeasti, hänen hartiansa olivat vuosien alistumisesta luisut ja hänen hyväntahtoinen olemuksensa oli murenemaisillaan maan rakoihin.

– No? Armi tivasi sääliä tuntematta, äkillisen voittonsa kovettamana. – Mitä sinä tähän sanot?

– Enhän minä mitään, äiti mumisi hiljaa. – Koetan laittaa pake-teissa ruokaa että saat jotain syödäksesi, kun ilmoitat osoitteen.

Äiti oli hetkessä pystynyt hahmottamaan tilanteen kokonaan. Rahaa ei isältä Helsinkiin heruisi, ei edes sen vertaa kuin tämä taskurahaksi tapasi Viipurin lähtiessä antaa. Armi olisi Ateneumissa täysin itsensä varassa. Mutta ruokapaketteja, niitä äiti siis lupasi ja niitä Armi myös sai, salaa isältä tietysti.

Ne päivät, jotka Armi vielä vietti Koivistolla ennen Taideteollisen pääsykokeita ja niiden jälkeen, hän kulki isän ohi kuin tätä ei olisi ollut olemassakaan. Matti Airaksinen oli haihtunut ilmaan, kadonnut horisonttiin, lennähtänyt tuulten taa. Eikä se meno muuksi muuttunut vuosikausiin. He kaksi saattoivat istua samassa pöydässä ja samassa huoneessa, sanoa muodollisesti hyvän päivän ja yön ja huomisen, mutta se oli pelkkää lumetta, Armille oli sydämen paikalle kertynyt kuuraa ja jäätä, eikä Matti Airaksinen vähäisestä varresta huolimatta kuulunut niihin, jotka anteeksi pyytelevät.